

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Programy zacházení u odsouzených se zvýšenou ostrahou ve Věznici Valdice

Bakalářská práce

Autor: Sára Novotná
Studijní program: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: plk. Ing. Oto Svoboda, MBA, LL.M.
Oponent práce: PhDr. Jan Drahoňovský

Zadání bakalářské práce

Autor:	Sára Novotná
Studium:	P21P0931
Studijní program:	B0923A190001 Sociální patologie a prevence
Studijní obor:	Sociální patologie a prevence
Název bakalářské práce:	Programy zacházení u odsouzených se zvýšenou ostrahou ve Věznici Valdice
Název bakalářské práce AJ:	Treatment programs for convicts with increased security in Valdice prison

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá pohledy odsouzených a jejich motivací k plnění programů zacházení ve vybrané věznici. Práce se ve své teoretické rovině zabývá představením současného stavu vězeňství, popisuje vězeňskou službu, typy věznic a typy vězňů, kteří se umísťují do zvýšené ostrahy. Další část práce charakterizuje programy zacházení. Empirické šetření mapuje pohledy odsouzených ve vybrané věznici na programy zacházení.

DRÁPAL, Jakub, JIŘIČKA, Václav, RASZKOVÁ, Tereza et al. *České vězeňství*. Wolters Kluwer, 2021. 456 s. ISBN 978-80-7676-066-0.

KNYTL, Martin a KŘIVÁNKOVÁ, Lucie. *Typografie & odborný text: průvodce pro zpracování nejen závěrečných prací*. Druhé, aktualiz. a rozš. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2022. 286 s. ISBN 978-80-7435-875-3.

MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*. Sursum, 2003. 132 s. ISBN 80-7323-062-3.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I - Vězeňství*. 2. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 146 s. ISBN 978-80-7435-716-9.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

Zadávací pracoviště:	Ústav sociálních studií, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	Ing. Oto Svoboda, MBA
Oponent:	PhDr. Jan Drahoňovský
Datum zadání závěrečné práce:	28.2.2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Programy zacházení u odsouzených se zvýšenou ostrahou ve Věznici Valdice* vypracovala pod vedením vedoucího práce plk. Ing. Oto Svobody, MBA, LL.M., samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 30. 4. 2024

Sára Novotná

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala plk. Ing. Oto Svobodovi, MBA, LL.M., za pomoc, odborné vedení a vstřícný přístup při tvorbě závěrečné práce. Dále děkuji Vrchnímu radovi brig. gen. Mgr. Jiřímu Machovi, řediteli Věznice Valdice za umožnění výzkumného šetření a poděkování náleží i mému informantovi, speciálnímu pedagogovi Mgr. Michalovi Stříhankovi, zaměstnanci Věznice Valdice za cenné rady a informace. V neposlední řadě děkuji i respondentům z řad odsouzených, kteří se zúčastnili mého výzkumného šetření.

Anotace

NOVOTNÁ, Sára. *Programy zacházení u odsouzených se zvýšenou ostrahou ve Věznici Valdice*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2024. 47 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá pohledy odsouzených osob a jejich motivací k plnění programu zacházení ve Věznici Valdice. Práce se ve své teoretické rovině zabývá představením současného stavu českého vězeňství, stručným vývojem českého vězeňství k pochopení historických kontextů, představuje Věznici Valdice a Koncepti vězeňství do roku 2025. Dále přibližuje trest odnětí svobody, definuje ostrahu a zvýšenou ostrahu, popisuje vnitřní diferenciaci a představuje formát Otevřených věznic. V další části se zaměřuje na samotné programy zacházení, zmiňuje standardizované programy zacházení a motivaci odsouzených z Věznice Valdice k plnění programu zacházení. Empirická část mapuje pohledy odsouzených osob ve vybrané věznici na programy zacházení a jejich motivaci k plnění programu zacházení. Výzkumné šetření bylo provedeno pomocí dotazníku v tištěné formě, který byl odsouzeným předložen mým informantem, speciálním pedagogem ve Věznici Valdice.

Klíčová slova: věznice, program zacházení, Vězeňská služba, odsouzený

Annotation

NOVOTNÁ, Sára. *Treatment programmes of convicts in higher security in Prison Valdice*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2024. 47 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor thesis examines the perspectives of convicted individuals and their motivation to engage in treatment programs at Valdice Prison. In its theoretical aspect, the thesis addresses the current state of the Czech prison system, provides a brief overview of the historical development of Czech prisons to understand historical contexts, introduces Valdice Prison and the Prison Concept until 2025. It further outlines imprisonment, defines standard and enhanced security, describes internal differentiation, and presents the format of Open Prisons. In the subsequent section, it focuses on the treatment programs themselves, mentioning standardized treatment programs and convict motivation from Valdice Prison to participate in treatment programs. The practical part maps the perspectives of convicted individuals in the selected prison on treatment programs and their motivation to participate. The research investigation was conducted using a printed questionnaire, which was administered to convicted individuals by my informant, a special educator at Valdice Prison.

Keywords: prison, treatment programs, prison service, convict

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č.13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod	9
1 Současný stav vězeňství v České republice.....	10
1.1 Vývoj vězeňství	11
1.2 Vězeňská služba České republiky.....	12
1.3 Koncepce vězeňství do roku 2025	16
2 Trest odnětí svobody se zaměřením na Věznici Valdice	17
2.1 Věznice Valdice	18
2.2 Ostraha a zvýšená ostraha.....	20
2.3 Vnitřní diferenciacce	20
2.4 Otevřené věznice.....	21
3 Program zacházení	23
3.1 Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených.....	25
3.2 Standardizované programy zacházení	25
3.3 Motivace odsouzených k plnění programu zacházení	27
4 Výzkumné šetření zaměřené na pohledy odsouzených osob ve Věznici Valdice na program zacházení a jejich motivace k plnění.....	29
4.1 Metoda sběru dat a respondenti	30
4.2 Výsledky výzkumného šetření.....	31
4.3 Verifikace hypotéz a limity.....	35
Závěr	37
Seznam použitých zdrojů	39
Seznam tabulek a grafů.....	43
Přílohy.....	44

Úvod

V průběhu dějin se každá společnost vypořádávala s patologickým chováním některých jejích členů. Toto jednání bylo trestáno různými opatřeními a tresty stanovenými trestním právem. Mezi tradiční tresty patří právě trest odnětí svobody. Z historických poznatků víme, že dříve byla věznice tvrdá a mnoho pachatelů se vracelo zpět do společnosti bez nápravy a své jednání opakovalo. Proběhlo mnoho pokusů o zefektivnění práce s pachateli trestných činů, ze kterých se dnes můžeme poučit. I dnešní postmoderní společnost trestá pachatele trestem odnětí svobody. České vězeňství prošlo řadou změn a moderní penologie se zaměřuje zejména na odplatnou a regulativní funkci trestu. Pro společnost je téma vězeňství často neatraktivní a zapomíná se na to, že cílem uvěznění by nemělo být odnětí svobody, ale výchova odsouzeného a jeho náprava všemi možnými prostředky stanovenými zákonem k tomu, aby se neopakovala jeho trestná činnost a stal se z něj plnohodnotný občan. Člověk, který opustí věznici bude žít v naší společnosti a mělo by být naším cílem pracovat na tom, aby náprava jedince probíhala co nejefektivněji.

Dnešní snahy o zefektivnění výkonu trestu odnětí svobody se upírají právě k nápravě jedince. Cílem je, aby z věznice odcházel jako člověk napravený, který je schopný návratu do společnosti bez dalšího páchání trestné činnosti. Ve středu zájmu této snahy jsou právě programy zacházení, jako cílevědomé a komplexní působení na odsouzeného. Autorka si pro tuto práci zvolila programy zacházení ve Věznici Valdice, kde vykonávají trest ty nejtěžší zločinci.

Cílem práce je zmapovat pohledy odsouzených osob na programy zacházení a zjistit, co je motivací pro jejich plnění. První část práce je teoretická a zabývá se stručným vývojem vězeňství pro pochopení historických kontextů, vězeňskou službou a stěžejní částí práce je odborné zacházení realizované skrze programy zacházení, jejich stanovení a vyhodnocování. V empirické části autorka představuje výzkumný cíl, hypotézy, metodu sběru dat, respondenty, výsledky výzkumného šetření, verifikaci hypotéz a limity.

1 Současný stav vězeňství v České republice

Po roce 1989 procházela česká společnost řadou významných změn, které se dotkly i vězeňství, které mimo jiné hledalo i svou základní funkci. Změny probíhaly v typech věznic, personálním obsazení i legislativě upravující výkon trestu, výkon vazby a vznik výkonu zabezpečovací detence. Prvním krokem k odstraňování důsledků normalizace bylo udělení amnestie za tzv. trestné činy proti republice a některé další trestné činy. Amnestií rozumíme „úplné nebo částečné prominutí trestu, a současně i zahlazení odsouzení pro trestný čin“ (Raszková, 2021, s.17). V souladu s požadavky na dodržování základních lidských práv a občanských svobod byl vydán zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, který stanovil, že obvinění mohou být podrobena jen těm omezením, která jsou nutná pro trestní řízení. K prohloubení humanizace a odborného zacházení s odsouzenými byl vydán zákon č. 294/1994 Sb., který pozměnil a doplnil zákon č. 59/1956 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (Kýr, 2024).

Další oblastí, ve které došlo ke změnám, jsou typy věznic. Ze třech nápravně výchovných skupin se vězeňství transformovalo do zařazování vězňů do čtyřech typů věznic. Jednalo se o věznici s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. V roce 2017 došlo k redukci typů věznic na věznici s ostrahou a věznici se zvýšenou ostrahou. Věznice s ostrahou se dále člení dle stupně zabezpečení na nízký, střední a vysoký stupeň zabezpečení, kam se vězni umísťují dle míry vnějšího a vnitřního rizika (Kýr, 2024).

Transformace vězeňství měla být po roce 1989 radikální v souvislosti se společenskými změnami a mělo se jednat zejména o humanizaci, decentralizaci, depolitizaci a demilitarizaci vězeňského systému. Pilířem těchto změn byla první „Konceptce rozvoje českého vězeňství,“ která se inspirovala zahraničními zkušenostmi. V roce 2005 došlo k vytvoření druhé konceptce do roku 2015, která reflektovala i vývoj systému s ohledem na ostatní vyspělé země. Řada cílů byla splněna a některé byly naopak pozměněny či přesunuty do dalšího období. Poslední konceptce nese název „Konceptce vězeňství do roku 2025.“ Mezi silné stránky této konceptce patří přehledná struktura se snahou postihnout palčivé problémy vězeňství, na které navazují akční plány se strategickými a specifickými cíli a nástroji k jejich dosažení. Z historické zkušenosti vyplývá, že systémy vězeňství jsou proměnlivé ve snaze reagovat na aktuální společenskou poptávku, kdy hledá nejúčinnější prostředky působení na odsouzené s cílem nápravy (Jiříčka & Raszková, 2021, s. 20-21).

1.1 Vývoj vězeňství

Moderní dějiny vězeňství na území Čech, Moravy a Slezska se vyvíjely v souladu s dějinami Rakouské říše. Zemský soudní řád pro Rakousko z roku 1656 nařizoval, aby se s vězni zacházelo lidsky. Marie Terezie, tehdy pod vlivem francouzského osvícenství, zakázala používat při výslechu mučení. I přes toto ustanovení vězni spali na holých prknech, v nevhodných hygienických podmínkách a s nedostatečnou stravou. Svými reformami zasáhl vězeňství Josef II., který mimo jiné zrušil trest smrti (Sochůrek, 2007). V roce 1850 došlo na území habsburské monarchie včetně Čech, Moravy a Slezska k zestátnění soudnictví a vězeňství.

Mezník (1995) uvádí tři zavedené stupně výkonu trestu odnětí svobody:

1. **Těžký žalář**, který byl určen pro nejtěžší zločince a pro politické odpůrce monarchie. Odsouzení byli umístěni v pološerých celách bez denního světla a byli v pase přikováni ke zdi.
2. **Tuhé vězení** bylo pro recidivisty, kteří spáchali méně závažné trestné činy. Na nohách měli okovy, ale strava byla bohatší a cely byly osvětleny.
3. **Obyčejné vězení** sloužilo pro odsouzené ke kratším trestům. Vězni denně dostávali teplou stravu a mohli přijímat návštěvy příbuzných (Mezník, 1995).

K výkonu trestu byli trestanci umisťováni na určitou dobu v samovazbě, zbytek trestu strávili ve vazbě společné. Dále byli rozdělováni do tří disciplinárních tříd, kterým odpovídala různá zvýhodnění (např. dopisování nebo nákup zboží). Mezi nejpřísnější tresty za porušení Domácího řádu patřilo uložení půstu, samovazba nebo temnice. Všichni vězni byli povinni vykonávat přidělenou práci a negramotní nebo nedostatečně vzdělaní trestanci navštěvovali školní vyučování. Dohled nad výkonem trestu prováděl domácí komisař, vrchní statní zástupce a generální inspektor pro vězeňství (Kýr, 2024, online).

Po vzniku Československé republiky byl převzat justiční a vězeňský systém rakouské monarchie. Od roku 1919 byl prohlubován progresivní systém výkonu trestu, který byl založený na postupném zmírňování vězeňského režimu v závislosti na průběhu nápravy trestanců. Ti byli rozděleni do tří disciplinárních tříd, přičemž převedení do první třídy bylo předpokladem k návrhu na podmíněné propuštění. V roce 1938 bylo v ČSR šest mužských trestnic, z toho dvě trestnice pro prvotrestance a polepšené recidivisty. Mladiství vykonávali trest v polepšovnicích nebo trestních ústavech. Vězeňství bylo řízeno

odborem na ministerstvu spravedlnosti, který spolupracoval s Mezinárodní komisí pro trestní právo a vězeňství (Kýr, 2024, online).

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava zůstal zachován dosavadní justiční a vězeňský systém. Vězeňská zařízení byla využívána zcela nebo zčásti pro potřeby německé justice a tajné státní policie. Tyto orgány měly výhradní pravomoc řešit trestné činy proti Velkoněmecké říši. V soudních věznicích a trestnicích existovalo vedení říšské (německé) a vedení protektorátní (české). Po osvobození od německé nacistické okupace rozhodovaly o umístění do vězeňských zařízení revoluční národní výbory. Koncem roku 1945 se řízení a správa ústavů vrátila do kompetence ministerstva spravedlnosti.

V letech 1953 – 1955 vrcholil třídní výkon trestu, který uplatňoval tvrdé podmínky u politických vězňů. Řádem nápravných zařízení byla stanovena struktura nápravných zařízení, která byla členěna na šest typů podle stupně střežení. V této době můžeme mluvit o diferenciaci odsouzených do I. až IV. klasifikační skupiny, kde byl rozhodující třídní původ a charakter trestného činu (Kýr, 2024, online).

V polovině 60. let se stal dosavadní vězeňský systém politicky neudržitelným, protože neodpovídal mezinárodním požadavkům na vězeňství. Byl vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a v souladu s tímto zákonem zařazovaly soudy odsouzené do tří nápravně výchovných skupin. Podle nového zákona mohli do vězeňství vstupovat vzdělaní odborníci jako pedagogové, vychovatelé, sociální pracovníci a psychologové. V rámci reformy vězeňství se rozvíjel Výzkumný ústav penologický, který se zabýval studiem osobnosti vězněného pachatele a možnostmi jeho nápravy. Na počátku 80. let vyvrcholila normalizační opatření, což vedlo ke zrušení Výzkumného ústavu penologického a k úpadku rozvíjení odbornosti. Kontrolní činnost byla svěřena správě Sboru nápravné výchovy (Kýr, 2024, online).

1.2 Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba České republiky je bezpečnostním sborem, který zajišťuje v rozsahu zákona č. 555 /1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, výkon zabezpečovací detence, výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody, ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti (Hoferková & Raszková, 2014). Vězeňská služba České republiky byla přetransformována ze Sboru nápravné výchovy a tím zmizely prvky výlučnosti a nadřazenosti ozbrojené složky a plně se v textu zákona odrážejí principy

Evropských vězeňských pravidel. Od začátku devadesátých let probíhala ve vězeňství důkladná obměna personálu, ke které přispěly i postupně provedené platové úpravy, které více zdůraznily hledisko dosaženého vzdělání.

Úkoly Vězeňské služby

Úkoly vězeňské služby vymezuje zákon č. 555/1192 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Dle tohoto zákona Vězeňská služba:

- a) „spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,
- b) spravuje a střeží ústavy po výkon zabezpečovací detence,
- c) střeží, převádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- d) prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady po jejich řádný způsob života po propuštění,
- e) provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,
- f) zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství,
- g) vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- h) provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby,
- i) vede evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,
- j) plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána,
- k) zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Akademie Vězeňské služby,

a vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště,

- l) poskytuje zdravotní služby ve svých zdravotnických zařízeních osobám ve výkonu vazby, osobám ve výkonu zabezpečovací detence a osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby; v případě potřeby zabezpečuje zdravotní služby u mimovězeňských poskytovatelů zdravotních služeb,
- m) poskytuje nebo zajišťuje odbornou péči osobám s adiktologickou poruchou, které jsou ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detence,
- n) v rozsahu stanoveném zvláštním právním předpisem objasňuje a prověřuje vlastními pověřenými orgány trestné činy osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence; ve spolupráci s Generální inspekcí bezpečnostních sborů se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců zařazených k výkonu práce ve Vězeňské službě spáchané při výkonu služby nebo při plnění pracovních úkolů“ (Zákon č. 555/1992 o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, § 2, odst. 1)

Zaměstnanci Vězeňské služby České republiky

V této kapitole objasním, jaké hlavní činnosti vykonávají zaměstnanci Vězeňské služby České republiky s důrazem na profese, jejichž realizátoři nejvíce přispívají k naplnění cílů zacházení s vězni. Hála (2006) vyčleňuje kvalifikační profil zaměstnance Vězeňské služby. Ten by měl být: realistický, zdravě sebevědomý a sebekritický, odolný vůči zátěži, odpovědný, zdravě dominantní, pozitivně motivován k práci s lidmi, s dobrým rodinným zázemím, bez problémů s alkoholem, drogami či hráčstvím, s hodnotnými zájmy a koníčky, se zájmem o sebevzdělávání, bez jakékoliv psychopatologie, bez trestné činnosti, zdravý a fyzicky zdatný apod. Souhrnně by to měl být odborně i lidsky vyzrálý profesionál, který ve specifickém vězeňském prostředí dokáže řešit složité situace, problémy a konflikty s důrazem na jejich prevenci. Zkušení psychologové, kteří posuzují jednotlivé charakteristiky budoucích zaměstnanců preferují klinický přístup, díky němuž mohou citlivě a optimálně zohlednit množství měnících se faktorů, podmínek a situací,

kteře spolupůsobí na rozhodovací procesy ve specifické, dlouhodobě společensky vypjaté atmosféře vězeňství (Hála, 2006).

Vězeňský dozorce dozírá na to, aby vazba, případně trest odnětí svobody byly vykonávány v souladu s vnitřním řádem konkrétní věznice nebo vazební věznice. Činí tak v souladu s platným zákonem o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky všemi zákonnými prostředky při plném respektování lidské důstojnosti.

Psycholog působící ve vězeňství často používá psychologickou diagnostiku, individuální nebo skupinové psychologické poradenství a psychoterapie. Tyto služby jsou poskytovány nejen vězněným osobám, ale i personálu. Psycholog může ovlivňovat složení vězeňského personálu během procesu výběru a přijímání nových uchazečů o zaměstnání ve Vězeňské službě ČR a dále v rámci systému kariérního růstu zaměstnanců.

Činnosti duchovního vykonávají pověření zástupci státem registrovaných církví nebo náboženských společností. Pokud se stávají kaplany, jsou zaměstnanci Vězeňské služby ČR, nebo duchovní službu vykonávají dobrovolníci. Soudobé české vězeňství potřebuje rozpracovat problematiku viny, jejího přijetí odsouzenými a prominutí tohoto aktu pro další práci na sobě samém. Duchovní služba se svým způsobem tohoto úkolu teoreticky i prakticky podílí.

Vychovatel ve spolupráci s psychologem vede odsouzené k přijetí viny a odpovědnosti. Motivuje odsouzené ke změně životního stylu, učí je lépe jednat s lidmi, zvládat náročné životní situace a organizuje vše potřebné k tomu, aby každý odsouzený plnil svůj program zacházení. Při zacházení s odsouzenými využívá odměn a kázeňských trestů a odsouzené též hodnotí. Vychovatel je tedy hlavním článkem celého systému zacházení s odsouzenými.

Sociální pracovník poskytuje obviněným ve výkonu vazby a odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody sociálně právní informace a poradenství. Sociální pracovník spolupracuje s pracovníky probační a mediační služby, s obecními a městskými úřady, úřady práce a azylovými domy. Cílem je vedení k aktivnímu a samostatnému řešení vlastních sociálních problémů.

Speciální pedagog by měl být zkušený zaměstnanec Vězeňské služby ČR, který dosáhl vysokoškolského vzdělání v oboru Speciální pedagogika. Jeho hlavní činností je metodické řízení vychovatelů, koordinace činností týmu, který zpracovává komplexní diagnózu odsouzeného, jeho program zacházení a vytváří podmínky pro jeho realizaci. Od speciálního pedagoga je vyžadováno, aby se podílel na přímém zacházení s vězni.

Vychovatel – terapeut by měl být absolventem vysokoškolského studia. Jeho činnosti spočívají ve skupinových i individuálních terapiích různé orientace. Může se jednat o arteterapii, muzikoterapii, ergoterapii apod.

Lektor – instruktor by měl být též absolventem vysokoškolského studia a plně se angažuje ve volnočasových aktivitách vězňů, především sportovních a vzdělávacích. Svými kvalifikovanými činnostmi může přispět k vytváření příznivého psychosociálního klimatu ve věznici a tím i k naplňování cílů zacházení (Hála, 2006).

1.3 Koncepce vězeňství do roku 2025

Koncepce vězeňství do roku 2025 je první systémovou aktivitou, které pojímá vězeňství v širším pojetí, které není omezené jen na Vězeňskou službu České republiky. Byl shromážděn široký tým odborníků z Ministerstva spravedlnosti ČR, Vězeňské služby ČR, Probační a mediační služby, ministerstev a dalších institucí. Ambicí bylo vytvoření obecného, dlouhou dobu platného dokumentu státní politiky, který na deset let deklaruje cíle, východiska a konkrétní nástroje pro Českou republiku v oblasti vězeňství. Tato koncepce navazuje na předchozí schválenou *Koncepci rozvoje vězeňství do roku 2015*.

Za prioritní cíle bylo shodně považováno zvýšení zaměstnanosti odsouzených, vyřešení otázky zdravotnictví ve věznicích, potlačení závislostí mezi odsouzenými – především drogová problematika, efektivní náplň programů zacházení a mimo jiné i participace na úsilí o vytvoření přehledného systému následné péče a její přesah do výkonu trestu odnětí svobody. Každá kapitola obsahuje úvod, strategický cíl/cíle, současný stav, seznam specifických cílů a „příběh vězně.“ *„Hlavními cíli koncepce jsou především ochrana bezpečnosti společnosti prostřednictvím úsilí o snížení recidivy kriminálního chování, umožnění skutečné reintegrace propuštěných vězňů do společnosti, stanovení hlavního akcentu v rámci výkonu trestu odnětí svobody do oblasti odborného zacházení a společná aktivita řady zúčastněných subjektů ve směru naplnění smyslu, účelu a efektivnosti fungování českého vězeňství.“* (Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 161)

2 Trest odnětí svobody se zaměřením na Věznici Valdice

Nejzávažnější porušení společenských pravidel i dnešní postmoderní společnost trestá odnětím svobody. Svoboda je považována za ten nejvzácnější statek, který má každý z nás k dispozici. Po zrušení trestu smrti je trest odnětí svobody nejpřísnějším trestem, který může být pachateli uložen. Je to nejzásadnější zásah do života jednotlivce, který si demokratický stát může dovolit. Omezuje odsouzené na hodnotě, která je pro člověka nejceněnější: jeho svobodě (Drápal, 2021). „*Trest odnětí svobody má být uložen primárně tehdy, pokud je určité jednání natolik závažné, že jedinou přiměřenou odpovědí je odnětí svobody nebo existuje-li u pachatele vysoké riziko recidivy.*“ (Drápal, 2021, s. 7)

Dle ustanovení § 1 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody je účelem VTOS „*prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti.*“ (Ustanovení § 1 odst. 2 zák. o VTOS).

V moderním pojetí trestního práva má výkon trestu odnětí svobody odsouzené vychovávat a vést je všemi prostředky k nápravě a lítosti nad jejich spáchanými činy, což by ale nemělo být důvodem pro uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Při diskusích se často objevuje názor, že by odsouzení měli ve věznici trpět a podmínky by tam měly být co nejnáročnější (Veselský, 2008, online; Drápal, 2021). Výzkumy z různých zemích západní civilizace poukazují na to, že lepší podmínky ve výkonu trestu odnětí svobody vedou k nižší recidivě (Drápal, 2021). Pokud je tedy naším cílem to, aby se odsouzený napravil a stal se plnohodnotným občanem, nemůžeme chtít, aby s ním bylo nehumánně zacházeno. Odsouzený se přijímá do výkonu trestu odnětí svobody na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu, popřípadě na základě výzvy soudu k nastoupení do výkonu trestu nebo příkazu soudu k dodání odsouzeného do výkonu trestu (§ 3 odst. 1 vyhlášky č. 110/1994 Sb.).

Pobyt ve věznici znamená pro odsouzeného ztrátu osobní svobody a ztrátu možností uspokojovat řadu potřeb. Izolace ve vězeňských podmínkách, které jsou specifické a výrazně odlišné od normálního života, narušuje možnost opětovné integrace odsouzeného jedince do společnosti. Daný stav uvěznění je zmírňován sociální interakcí mezi odsouzenými. Ti navazují vztahy vzájemné loajality a pomoci vůči tlaku, který pociťují od vězeňského personálu. Úspěšné nebo alespoň snesitelné přežití uvěznění vyžaduje adaptaci na život vězeňské subkultury, což znamená přijetí subkulturních

norem, pravidel a také bohužel postupné oslabování vzorců chování potřebných k životu mimo brány věznice (Fischer & Škoda, 2014). Trest odnětí svobody by měl být až poslední zvažovanou možností v okamžiku, kdy není přiměřené pachatele omezit na svobodě mírnějšími prostředky či pokud je riziko recidivy pachatele příliš vysoké a jiné tresty by neměly takový vliv na eliminaci tohoto rizika (Drápal, 2021).

2.1 Věznice Valdice

Věznice se nachází v prostorách bývalého kartuziánského kláštera, který se nachází čtyři kilometry za městem Jičín. Věznice byla založena Albrechtem Václavem z Valdštejna roku 1627. Od roku 1948 do roku 1990 byli do Valdic převážně umístováni odsouzení s dlouhodobými tresty a byli zaměstnáni ve státních firmách, které byly činné ve výrobních provozech uvnitř věznice. V tomto období dosáhla věznice největšího počtu vězněných osob, který přesáhl 2700 osob (Vězeňská služba České republiky, 2024, online).

Od 1. 10. 2017 je věznice situována jako věznice se zvýšenou ostrahou, kam jsou umístováni odsouzení do typu zvýšená ostraha, ostraha se středním a vysokým stupněm zabezpečení. Do Valdic jsou umístováni odsouzení muži s delšími tresty, jinak nebezpeční odsouzení a recidivisté. Oddělení pro výkon vazby bylo zrušeno a přestavěno tak, aby zde mohl být vykonáván trest odnětí svobody u odsouzených k doživotnímu trestu a dalších odsouzených, u nichž je potřeba zvýšené detence. Včetně tohoto oddělení má věznice kapacitu 1023 míst. Odsouzení jsou ubytováni do jednotlivých typů profilace výkonu trestu v pěti ubytovnách a dále je pro odsouzené zřízen nástupní oddíl, výstupní oddíl, krizový oddíl, specializovaný oddíl pro odsouzené s poruchou osobnosti a specializovaný oddíl pro odsouzené zařazené do zvýšené ostrahy s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek. Dalším specializovaným oddílem je oddíl pro trvale pracovní nezařaditelné (Vězeňská služba České republiky, 2024, online).

Oblast vzdělávání probíhá v rámci Školského vzdělávacího střediska, kde si mohou odsouzení doplnit základní vzdělání nebo získat výuční list ve tříletém učebním oboru. Organizovány jsou různé vzdělávací kurzy, například jazykové nebo svářečské. Počet odsouzených, kteří jsou zařazení do těchto forem vzdělávání je ročně téměř 150. Odsouzení jsou zaměstnáváni ve vnitřních provozech věznice a u podnikatelských

subjektů či v provozovně střediska hospodářské činnosti (Vězeňská služba České republiky, 2024, online).

Činnost nástupního oddílu

Věznice Valdice není tzv. příjmová věznice a není určena k přímému nástupu osob do výkonu trestu odnětí svobody. V nástupním oddílu je odsouzeným, kteří byli zařazeni do věznice s ostrahou, stanoven příslušný stupeň zabezpečení. Nástupním oddílem prochází také odsouzení, kteří sem byli přemístěni k dalšímu výkonu trestu z jiných věznic. Ti zde podstoupí lékařskou prohlídku a je jim určena zdravotní klasifikace. Dále jsou předvedeni před Komisí pro příjem odsouzených. Nově příchozí jsou též proškoleni o povinnostech a právech ve věznici se zvýšenou ostrahou a ostrahou (Vězeňská služba České republiky, 2024, online) a zároveň absolvují proškolení bezpečnosti ochrany zdraví při práci a z příslušných předpisů o požární ochraně. Odsouzení jsou v nástupním oddílu ubytováni odděleně od ostatních odsouzených po jednotlivých typech věznic. Odsouzený během pobytu v nástupním oddílu uvede jmenný seznam osob, které si bude zvat k návštěvám, a to včetně vyznačení příbuzenského vztahu a taktéž uvede telefonní spojení na osoby blízké (Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Valdice, čl. 29, 2024).

Činnost výstupního oddílu se zvýšenou ostrahou

Míra motivace odsouzených o umístění na výstupní oddíl se zvýšenou ostrahou je velmi vysoká. Cely jsou vybaveny dřevěnými lůžky a skříňkami a součástí cely je i kuchyňský koutek, sprcha a vlastní sociální zařízení. Na jedné cele jsou zde ubytováni maximálně čtyři odsouzení. Hlavním cílem činností odborného personálu tohoto oddílu je intenzivní příprava odsouzeného pro život na svobodě vytvářením příznivých podmínek pro samostatný život po propuštění a minimalizovat možná rizika recidivy. Mezi povinné aktivity odsouzených patří sebeobslužné činnosti, sociální poradenství a psychosociální poradenství. Základem je motivovat odsouzené k intenzivnímu a iniciativnímu zájmu o řešení svých problémů. Sociální pracovnice pomáhá odsouzeným s vyřizováním nezbytných dokladů, potřebných pro plynulý přechod do civilního života. Mimo škály nabízených aktivit mohou odsouzení v době vymezené vnitřním řádem využívat knihovnu věznice, odběr tisku, podílet se na vydávání vězeňského občasníku *Kartuzián* atp. Nadále trvá spolupráce s úředníky Probační a mediační služby, s neziskovou organizací Rubikon, s Centrem sociálních služeb Praha, Úřadu práce a sociálními

kurátory, která napomáhá přechodu odsouzených do občanského života (Vězeňská služba České republiky, 2024, online).

2.2 Ostraha a zvýšená ostraha

V souladu se změnami, které zavedl zákon č. 58/2017 Sb., došlo k redukci základních typů věznic pro výkon trestu odnětí svobody. Dohled, dozor, ostraha a zvýšená ostraha byla zredukována do dvou typů jimiž jsou ostraha a zvýšená ostraha. Odsouzení, kteří se nacházeli dnem nabytí účinnosti tohoto zákona ve věznici s dozorem nebo s dohledem byli zařazeni do věznice s ostrahou. Díky této redukci se zvýšil počet odsouzených zařazených v typu věznice s ostrahou. U těchto odsouzených věznice zohledňuje dosavadní průběh výkonu trestu a modifikuje odsouzenému určený stupeň zabezpečení. Modifikací rozumíme na jedné straně snížení a na straně druhé zvýšení tohoto stupně. O umístění do oddělení s příslušným stupněm zabezpečení rozhoduje ředitel věznice. (Vězeňská služba České republiky, 2024, online). *„Stupeň zabezpečení je určen na základě vyhodnocení míry vnějších a vnitřních rizik. Vnější riziko vyjadřuje míru nebezpečnosti odsouzeného pro společnost, zejména s ohledem na trestnou činnost, za kterou mu byl uložen trest, délku trestu a formu zavinění a s přihlédnutím k tomu, zda již byl ve výkonu trestu. Vnitřní riziko vyjadřuje míru rizika ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu s ohledem na individuální charakteristiku odsouzeného, v níž se zohledňují zejména povaha jeho trestné činnosti, nevykonaná ochranná opatření, průběh předchozích výkonů trestu a hrozba útěku“* (Vězeňská služba České republiky, 2024, online).

Do věznice se zvýšenou ostrahou zařadí soud pachatele, kterému byl *„uložen výjimečný trest, trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Dále za zvlášť závažný zločin trest ve výměře nejméně osm let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl nebo se pokusil uprchnout z vazby, výkonu trestu nebo z výkonu zabezpečovací detence“* (Ustanovení § 56 tr. zákoníku).

2.3 Vnitřní diference

Diference odsouzených je jedním z důležitých faktorů, který je předpokladem pro kvalitní zacházení s odsouzenými. Adekvátní diferenciací se dá předcházet spoustě rizikových situací mezi odsouzenými. *„Bez důsledné diference a faktického oddělení*

jednotlivých diferenčních skupin je velmi obtížné pokoušet se o individuální způsob zacházení a přispívat tím ke snižování rizik recidivy odsouzených.“ (Ministerstvo spravedlnosti České republiky; Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 44).

Vnitřní diferenciací je motivační systém zařazování odsouzeného do tří přístupných skupin vnitřní diferenciací (dále jen PSVD) podle jeho přístupu k naplňování stanoveného cíle programu zacházení, charakteristiky osobnosti, možnosti resocializace a dále dle jeho chování, jednání, postoje ke spáchanému trestnému činu apod. Odsouzený se po ukončení pobytu v nástupním oddílu zařadí na návrh odborné komise rozhodnutím ředitele do II. PSVD, ve zvlášť odůvodněných případech lze odsouzeného zařadit do I. nebo III. PSVD, např. při přemístění z jiného oddělení stejného stupně zabezpečení s přihlédnutím k dosavadnímu hodnocení odsouzeného. Přeražení odsouzeného v rámci PSVD se provádí zpravidla při hodnocení programu zacházení. Návrhy na přeražení odsouzených v rámci PSVD jsou podávány příslušným vychovatelem.

Do I. PSVD se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti, chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem věznice, a kteří se aktivně podílí na činnostech souvisejících s organizací života ve věznici a mimo ni. Do II. PSVD se zařazují odsouzení, kteří částečně plní program zacházení a převážně se chovají a jednají v souladu s vnitřním řádem věznice, a kteří se občasně podílí na činnostech souvisejících s organizací života ve věznici a mimo ni. Do III. PSVD se zařazují odsouzení, kteří převážně odmítají přijmout nebo neplní program zacházení, neplní své povinnosti či se chovají a jednají v rozporu s vnitřním řádem věznice (Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Valdice, 2024).

2.4 Otevřené věznice

Tento koncept byl do práce zařazen z důvodu vhodného motivačního činitele k plnění programu zacházení. Plněním programu zacházení se může odsouzený dostat do věznice mírnějšího typu a může mít šanci být zařazen do formátu Otevřených věznic.

Formát Otevřených věznic se začal nejen v Evropě rozvíjet v období po skončení druhé světové války. V současnosti jsou Otevřené věznice ověřeným a efektivním nástrojem trestní politiky a stávají se klíčovými pilíři moderních vězeňských systémů. Cílem implementace formátu Otevřených věznic do trestního systému České republiky je snaha o snížení recidivy vězňených či propuštěných osob pomocí postupné a efektivní

přípravy vězněné osoby na propuštění. Důraz je kladen na minimalizaci potenciálních rizik, které přichází spolu s propuštěním. Formát Otevřených věznic je pomyslným „trenažérem“ na život na svobodě. Představuje možnost bezpečného posilování sociální interakce odsouzených s jiným, než vězeňským prostředím, posilování individuální a skupinové odpovědnosti a rozvíjení samostatnosti. První etapa pilotního projektu Otevřené věznice byla spuštěna ve Věznici Jeřice, kde bylo vybudováno pět objektů, z nichž čtyři jsou určeny k ubytování odsouzených a jeden je určen pro zázemí personálu a realizaci programu zacházení. Do Otevřené věznice mohou být umístováni odsouzení, kteří jsou zařazeni pro výkon trestu odnětí svobody do věznice s ostrahou a do oddělení s nízkým stupněm zabezpečení (justice.cz, 2024).

Do roku 2022 prošlo Otevřenou věznicí 195 odsouzených a úspěšně se do společnosti dokázalo navrátit 89 % z nich. O zařazení do programu rozhoduje ředitel věznice na návrh odborné komise. Otevřená věznice je tvořena čtyřmi domy se samostatnými pokoji. Denní režim je zde odlišný od denního režimu klasické věznice už jen z toho důvodu, že se vězni věnují činnostem bez speciálního dohledu. Odsouzení se zde například starají o zvířata, perou si oblečení atd. Jednou ze zajímavostí tohoto formátu je, že odsouzení mají na starost výcvik vodících psů, což může pozitivně ovlivnit reedukační proces u vězněných osob (ČTK, 2022).

3 Program zacházení

Mařádek (2005) definuje program zacházení jako „základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného.“ (Mařádek, 2005, s. 76). Je to výchovný prostředek, který by měl vést k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin, ke snižování nebezpečí recidivy kriminálního chování a k přípravě na soběstačný život v souladu se zákonem. Tímto je naplňován stanovený účel výkonu trestu. Program zacházení se skládá z cílů, které jsou v jednotlivých oblastech podporovány konkrétními aktivitami v návaznosti na výstupy z komplexní zprávy a skladbu odsouzených (Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Valdice, čl. 26, odst. 1).

Cílem programu zacházení je příprava odsouzeného na soběstačný život v souladu se zákonem. V programu zacházení, jež sestavuje speciální pedagog, se společně s odsouzeným stanoví konkrétní aktivity, které se společně s cíli podle potřeby aktualizují. Obsah konkrétních činností a samotný program zacházení se ve věznici vypracovává pro každého odsouzeného. S ohledem na míru kriminogenních rizik v oblasti dynamických faktorů se stanoví varianta programu zacházení, kterou odsouzený stvrdí svým podpisem. Odsouzenému, který odmítne stvrdit stanovený program zacházení svým podpisem se stanoví program základního motivačního zacházení. Zohledňují se zájmy odsouzeného a možnosti věznice (Matoulek & Sejkorová, 2001; Hoferková & Raszková, 2014). Složení programu zacházení musí sledovat dosažení účelu výkonu trestu (Paukertová, 2001).

Program zacházení s odsouzeným se dle Matoulka a Sejkorové člení na:

- a) pracovní aktivity, kam se řadí zejména zaměstnání, kam jsou odsouzení zařazováni dle jejich možností, přičemž se přihlíží ke zdravotnímu stavu a dosaženému vzdělání. Věznice dále přihlédnou k výši závazků odsouzeného a jeho sociální situaci, kde hraje roli i délka trestu. Vždy se vychází ze skutečného zájmu odsouzeného o zaměstnání a jeho ochotě podrobení se konkrétním podmínkám pracovního zařazení. Pracovní aktivitou je i práce vedoucí k zajištění každodenního chodu věznice.
- b) Vzdělávací aktivity, čímž rozumíme vzdělávání organizované školským zařízením věznice a dále vzdělávání vedené nebo kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu. Dále sem patří různé kurzy, například jazykové, nebo práce s výpočetní technikou.

- c) Speciální výchovné aktivity, zejména individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení, která zaštitují odborně způsobilí zaměstnanci věznice. Řadí se sem například speciální terapie (sociální výcvik, pohybová terapie aj.), sociálně právní poradenství a případně i trénink zvládnání vlastní agresivity.
- d) Zájmové aktivity, kam patří nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti. Aktivity jsou vedeny odbornými pracovníky věznice s cílem rozvíjet schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených.
- e) Oblast utváření vnějších vztahů se zaměřuje na aktivity, které mohou přispět k řádnému a soběstačnému životu odsouzených po propuštění z věznice. Tyto aktivity zajišťuje zejména pověřený sociální pracovník. Tento pracovník se zabývá uspořádáním podmínek života po propuštění, vyřizují se dokumenty nezbytné pro jednání na úradech práce a odsouzenému pomáhá v navazování kontaktů s budoucími zaměstnavateli, charitativními organizacemi a Probační a mediační službou. Dále se tato oblast zaměřuje na pomoc při udržování vztahů s blízkými příbuznými (Matoulek & Sejkorová, 2011).

Vychovatel průběžně hodnotí plnění cílů programu zacházení v určitých termínech. Ve věznici se zvýšenou ostrahou se zpravidla vyhodnocuje jednou za šest měsíců. Vyhodnocení programu zacházení je základním podkladem pro rozhodování o odsouzeném během výkonu trestu odnětí svobody a pro komplexní hodnocení naplňování účelu výkonu trestu (Matoulek & Sejkorová, 2011). Zacházení s odsouzenými je podmíněno řadou faktorů, mezi které patří i takové, které ovlivňují riziko recidivy trestné činnosti:

- prostředí věznice (např. typ věznice / stupeň zabezpečení, architektura),
- kvalitní personál (např. kvalifikovaní a motivovaní odborní zaměstnanci),
- odpovídající míra intervence a individuální práce s vězni,
- dostatečné materiální a finanční zázemí,
- osobnost odsouzeného,
- délka trestu a charakter trestné činnosti,
- sociální situace, kvalita rodinných vztahů, finanční závazky, vzdálenost od místa bydliště blízkých, kvalita kontaktu s rodinou,
- předchozí zkušenost s výkonem trestu odnětí svobody,

- přístup odsouzeného k jeho možné nápravě, motivace, resp. ochota změnit postoje a názory na jeho postavení ve společnosti (Hoferková & Raszková, 2014, s.11).

Předpokladem úspěšného zacházení s odsouzenými je především dostatečný počet kvalifikovaných a motivovaných odborných pracovníků. Výraznou slabinou je v současnosti právě nedostatečný počet odborných zaměstnanců a vychovatelů a hromadné ubytování odsouzených, které není uzpůsobené pro racionální diferenciaci odsouzených. Přitom bez důsledné diferenciace je velmi obtížné pokoušet se o individuální způsob zacházení. Ve vyspělých vězeňských systémech převažují menší ústavy s předpoklady pro vnitřní diferenciaci a individuální práci s vězni (Koncepte vězeňství ro roku 2025, online).

3.1 Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených

SARPO neboli souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených je český nástroj na hodnocení rizik. Je to prediktivní nástroj, který se používá ve věznicích a vazebních věznicích od roku 2012. Od roku 2017 je propojen s nástrojem vnitřní diferenciace při vyhodnocování odsouzených s ohledem na jejich bezpečnostní rizika. Prostřednictvím nástroje SARPO se zpracovává Komplexní zpráva o odsouzeném, která slouží jako vstupní hodnocení rizikového a osobnostního profilu odsouzeného. Na zpracování Komplexní zprávy se podílí vychovatel, speciální pedagog, sociální pracovník a psycholog. Komplexní zpráva je pak podkladem pro stanovení individuálního programu zacházení (Drahý & Hůrka, 2021. s. 250-251).

3.2 Standardizované programy zacházení

Systém standardizovaných programů pracuje s jasně definovanými cílovými skupinami odsouzených. Cílem je aplikovat konkrétně zaměřené, strukturované a moderní penitenciární programy pro vybrané cílové skupiny odsouzených a pro rizikové pachatele. Je zde kladen důraz na snížení rizika recidivy zejména u pachatelů sexuálně motivovaných trestných činů, násilných i nenásilných trestných činů, dále u trestných činů spáchaných pod vlivem návykových látek nebo u odsouzených, kteří se připravují na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Je snaha o to, aby standardizované programy byly konstruovány tak, aby bylo možné při výběru kritérií využít nástroj

SARPO (Petras, 2011). Ve věznici Valdice se uplatňuje v současné době pouze Program 3Z.

Program 3Z

Program *Zastav se, Zamysli se a Změň se* byl adaptován týmem vězeňských a probačních pracovníků. Program 3Z se zaměřuje na odsouzené, kteří byli trestáni vícekrát převážně za majetkovou trestnou činnost. Je položen na kognitivně-behaviorálních základech a vede ho proškolená lektorská dvojice zaměstnanců věznic. Hlavním cílem programu je vést odsouzené k vytvoření si adekvátního náhledu na trestnou činnost a uvědomit si a přijmout konkrétní důsledky vyplývající z jejího páčání. Program by měl podnítit odsouzené ke změně postojů a myšlení vedoucích ke kriminálnímu jednání a motivovat je k získání nových sociálních dovedností a k nekriminálnímu soběstačnému způsobu života po propuštění (Petras, 2011).

GREPP – intenzivní reedukační program

GREPP je reedukační program zaměřený pro práci s pachateli, kteří byli odsouzeni za trestné činy násilí na dětech. Je koncipován jako vzdělávací program, jehož cílem je na základě motivace vytvoření adekvátního náhledu na trestnou činnost a uvědomění si a přijetí konkrétních důsledků své trestné činnosti. Přijetí viny v rámci spáchaného trestu v programu GREPP je výsledkem snahy odborných pracovníků výkonu trestu při práci s odsouzeným s tím, že cílem není „terapeutická změna osobnosti“, ale poznání a uvědomění si konkrétních důsledků trestné činnosti (Věznice Nové Sedlo, 2024). Na program GREPP navazuje program GREPP 2 – dlouhodobý terapeutický program, jehož cílem je snížení rizika recidivy u odsouzených osob po propuštění. Struktura a obsah programu byl připraven ve spolupráci s předními českými sexuology (Petras, 2011).

Program pro pachatele dopravních nehod

Program se zaměřuje na pachatele dopravních nehod takovým způsobem, aby jejich návrat do společnosti a do silničního provozu proběhl pro ostatní členy společnosti bezrizikově. Účast v tomto programu dává odsouzeným příležitost vyrovnat se se svým problémem tak, aby byli schopni negativní zkušenost využít ve prospěch další bezproblémové řidičské praxe (Petras, 2011).

3.3 Motivace odsouzených k plnění programu zacházení

Motivace je vnitřní psychický proces, který vychází z nějaké potřeby a který ústí ve výsledný žádoucí vnitřní stav. Tento proces může být iniciován vnitřně, anebo z vnějšku – lidské jednání tedy ovlivňuje vnitřní pohnutka, nebo vnější pobídka. Motivem neboli pohnutkou rozumíme podnět, který jedince podněcuje k fyzické i psychické aktivitě, a který se spojuje do širších komplexů. Motivy vedou k dvěma základním reakcím. Tím prvním je, že chceme něco získat a tím druhým, že se chceme něčemu vyhnout (Nakonečný, 2004).

Jako jednu z pozitivní motivace můžeme uvést prostupné skupiny vnitřní diferenciací: motivační činitelé ve věznici se zvýšenou ostrahou.

Motivačními činiteli uplatňovanými v I. PSVD se rozumí možnost:

- a) podání návrhu ředitele věznice na přerazení odsouzených do věznice s ostrahou,
- b) podání návrhu ředitele věznice k podmíněnému propuštění nebo připojení se k takovému návrhu,
- c) realizace vycházek podle možnosti věznice v rozsahu až 1,5 hodiny,
- d) podle podmínek věznice povolení návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců věznice,
- e) jednorázového nákupu do výše 1200,- Kč,
- f) účasti na pořádaných kulturních akcích ve věznici,
- g) využívání místnosti pro kondiční cvičení,
- h) sledování televizních programů do 24 hodin,
- i) používání dalších věcí pro aktivity programu zacházení.

Motivační činitelé uvedené v předcházejícím odstavci se ve II. PSVD uplatňují ve výjimečných případech s tím, že:

- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 800,- Kč,
- b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 23 hodin.

Motivační činitelé uvedené v odstavci pro I. PSVD se ve III. PSVD se neuplatňují s tím, že:

- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 500,- Kč,
- b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 22 hodin (Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Valdice, Čl. 28c, 2024).

Kromě postupu v PSVD může být pro odsouzené motivací k plnění programu zacházení např. žít opět na svobodě, bližší návrat k rodině, žít bezkonfliktní život, přeražení do mírnějšího typu věznice, podmíněné propuštění aj.

4 Výzkumné šetření zaměřené na pohledy odsouzených osob ve Věznici Valdice na program zacházení a jejich motivace k plnění

Čtvrtá kapitola je empiricky orientovanou kapitolou. Obsahuje výzkumný problém, výzkumný cíl a hypotézy. Dále představuje metodu sběru dat, respondenty, výsledky výzkumného šetření zaměřeného na pohledy odsouzených osob ve Věznici Valdice na program zacházení a jejich motivace k plnění, verifikaci hypotéz a limity výzkumného šetření.

Výzkumný problém

Jako výzkumný problém autorka stanovila zmapování pohledů odsouzených osob na programy zacházení ve Věznici Valdice.

Výzkumný cíl

Výzkumným cílem práce je zmapovat pohledy odsouzených osob ve Věznici Valdice na programy zacházení a zjistit, jakou mají motivaci k jejich plnění.

Hypotézy

Pro výzkumné šetření byly stanoveny celkem 3 hypotézy podložené mým informantem, zaměstnancem Věznice Valdice na pozici speciálního pedagoga:

H1: Prvotrestaní respondenti mají vyšší motivaci k plnění programu zacházení než recidivisté.

Za prvotrestaného (provověžněného) respondenta je považován člověk, který v dotazníku vyplnil, že je ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé a za recidivistu je považován člověk, který v dotazníku vyplnil, že je ve výkonu trestu odnětí svobody podruhé a vícekrát.

(Speciální pedagog: *„Recidivisté jsou ovlivněni vězeňskou subkulturou, pohlíží na programy zacházení spíše formálně, vězení je pro ně druhým domovem. Nejsou schopni se navrátit zpět do běžného života, řada z nich nemá vypěstované pracovní návyky, dopouští se krádeží, loupeží - je to pro ně snazší, než chodit do práce. Pro prvověžněného je motivací k plnění PZ přestup do vyšší PSVD, nebo aby se dostal z vězení pryč a žil spořádaný život. Recidivisté jsou odsouzení, které vliv vězeňské*

subkultury postihl natolik, že nejsou schopni v normálním životě fungovat, postrádají prvky samostatnosti, soběstačnosti a z hlediska uplatnění na trhu práce mají ztížené podmínky - rozhodující je, do jaké míry vězně ovlivní vězeňská subkultura, proto jsou odděleni. U prvovězněných je motivací rychlejší přestup mezi PSVD a také to, že prvovězněný má větší šanci být přeřazen do nižšího zabezpečení.“)

H2: Více jak 50 % odsouzených, kteří jsou zařazeni do III. prostupné skupiny vnitřní diferenciaci pohlíží na program zacházení jako bezvýznamný.

(Speciální pedagog: „Do III. PSVD jsou zařazeni odsouzení, kteří na PZ většinou rezignují, nezapojují se do aktivit a musí splnit o 2 hodnotící období více (což znamená, že 1 rok musí aktivně plnit PZ) než odsouzení ve II. PSVD, což snižuje jejich motivaci.“)

H3: Více jak 2/3 odsouzených, kteří mají vyšší než základní vzdělání vnímají program zacházení jako zásadní či prospěšný.

(Speciální pedagog: „Mé předpoklady vycházejí z čerpání informací z trestních spisů a další dokumentace k odsouzeným včetně informací získaných ať již ze zpracovaných (aktualizovaných) komplexních zpráv SARPO z dynamických faktorů oblastí výchova a vzdělání, tak i z informací získaných z rozhovorů s odsouzenými, které jsou podpořeny dennodenní letitou praxí s odsouzenými zařazenými ve věznici typu se zvýšenou ostrahou.“)

4.1 Metoda sběru dat a respondenti

Dotazník (Příloha A) byl rozšířen mezi odsouzené v papírové formě ve Věznici Valdice prostřednictvím mého informanta, pracovníka věznice. Dotazník byl předložen odsouzeným se souhlasem ředitele. Respondenti byli seznámeni s anonymitou a s tím, že odpovědi budou použity pro účely bakalářské práce. Účast respondentů na výzkumném šetření byla dobrovolná a respondent mohl kdykoliv vyplňování dotazníku ukončit. Respondenti byli vybráni podle rozdělení do prostupných skupin vnitřní diferenciaci. Pro potřeby výzkumného šetření jsem zvolila odsouzené z I. a III. prostupné skupiny vnitřní diferenciaci a dále odsouzené, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé a recidivisty pro vhodnou komparaci odpovědí. Ze 160 rozdaných dotazníků bylo validních 120, ve 40 případech se jednalo o dotazníky neúplné či značně nečitelné. Dotazník je sestaven z 19 otázek, z toho 5 uzavřených, 1 polootevřená, 1 otevřená a 12 škálových. Otevřené otázky nebyly zvoleny z důvodu předpokládaných

nesrozumitelných či nečitelných odpovědí z důvodu rozličné gramotnosti odsouzených. Formulace otázek byla přizpůsobena respondentům tak, aby jim byli schopni porozumět.

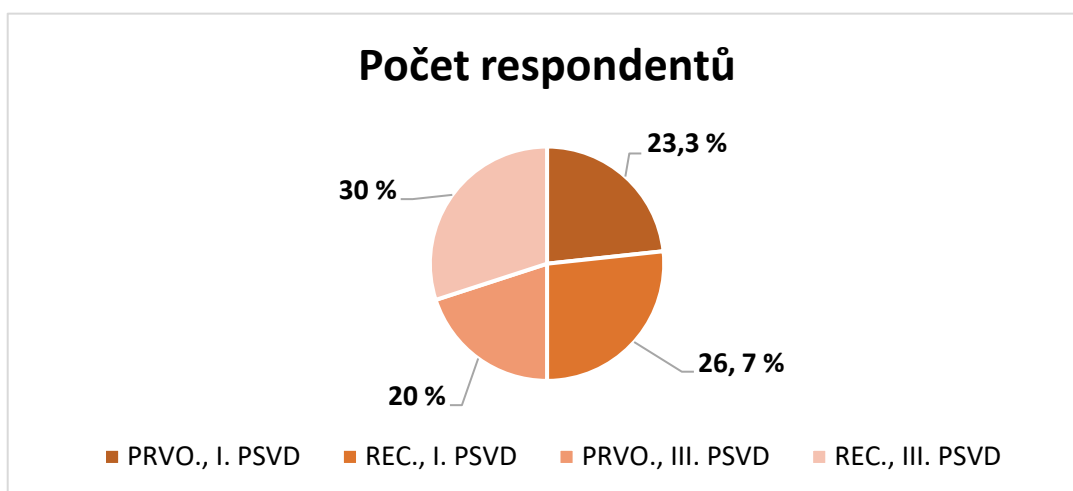
První část dotazníku je zaměřena na následné rozřazení odsouzených při vyhodnocování dotazníků pro účely výzkumného šetření. Jedná se o rozřazení dle prostupných skupin vnitřní diference, nejvyššího dosaženého vzdělání a počet vykonaných trestů odnětí svobody.

Druhá část slouží především k mému pochopení toho, co je motivem odsouzených k plnění programu zacházení a zda si odsouzení myslí, že jim program zacházení v něčem pomáhá / pomohl.

Třetí a poslední část je škálová. Respondenti vybírali na škále 1 až 5 jak moc souhlasí či nesouhlasí s uvedenými výroky ohledně programu zacházení. Výroky č. 1 až 6 představovaly spokojenost s programy zacházení a jejich prospěšnost pro odsouzeného a otázky č. 7 až 12 naopak nespokojenost či bezvýznamnost pro odsouzené. Třetí část dotazníku sloužila k vyhodnocení H1 a H2.

4.2 Výsledky výzkumného šetření

Ze 160 dotazníků bylo 40 rozdáno odsouzeným z I. PSVD, kteří jsou poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody, z nichž validních bylo 28, druhá skupina byli odsouzení z I. PSVD recidivisté, kdy ze 40 předaných dotazníků bylo validních 32. Třetí skupina byli odsouzení ve III. PSVD, kteří jsou poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody, kdy ze 40 dotazníků bylo použito pro výsledky výzkumného šetření 24 dotazníků. Poslední skupinou byli odsouzení ve III. PSVD a recidivisté, kdy ze 40 dotazníků bylo využito 36 dotazníků.

Graf 1 Počet respondentů v %

	počet respondentů	vyjádření v %
PRVO., I. PSVD	28	28,3
REC., I. PSVD	32	26,7
PRVO., III. PSVD	24	20
REC., III. PSVD	36	30

Tabulka 1 Počet respondentů

Jak vyplývá z grafu a tabulky číslo 1, dotazník validně vyplnilo celkem 23,3 % odsouzených, kteří jsou poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody a jsou zařazeni do I. PSVD (PRVO., I. PSVD). Dále 24, 7 % recidivistů, zařazených do I. PSVD (REC., I. PSVD). Další skupinou bylo 20 % odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé a jsou zařazeni do III. PSVD (PRVO., III. PSVD). Poslední skupinou v zastoupení 30 % recidivisté zařazení do III. PSVD (REC., III. PSVD)

	poprvé ve VTOS	vyjádření v %	recidivisté	vyjádření v %
vyšší motivace k plnění PZ	42	80,8	28	41,2
bez motivace k plnění PZ	10	19,2	40	58,9
počet respondentů	52		68	

Tabulka 2 Motivace odsouzených k plnění PZ

Ke zjištění motivace odsouzených k plnění programu zacházení sloužila třetí část dotazníku, tedy otázka č. 8, kde respondenti uváděli, jak moc souhlasí či nesouhlasí s uvedeným výrokiem. Podotázky byly strukturovány do dvou okruhů. První okruh je vymezen otázkami č. 1 až 6, které se vztahují k tomu, že program zacházení je pro odsouzené prospěšný či zásadní. Druhý okruh otázek č. 7 až 12 vyjadřoval to, že program zacházení je pro odsouzené bezvýznamný (viz příloha A). Tímto byla **potvrzena hypotéza č. 1: Prvotrestaní respondenti mají vyšší motivaci k plnění programu zacházení než recidivisté.** Jak vyplývá z tabulky č. 2, celkem 42 (80,8 %) odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé, mají vyšší motivaci k plnění programu zacházení než recidivisté. Ze 120 odsouzených bylo celkem 52 odsouzených k trestu odnětí svobody poprvé a 68 recidivistů. Odsouzení, kteří jsou ve VTOS poprvé nejvíce

souhlasili s tím, že v programu zacházení vidí cestu ke své nápravě a že po jeho absolvování budou schopni návratu do společnosti bez dalšího páčání trestné činnosti. Recidivisté nejčastěji uváděli, že program zacházení vnímají jako povinnost a nevidí v něm možnost jejich nápravy. Někteří z nich program zacházení odmítají.

VÝZNAMNOST PZ	III. PSVD	vyjádření v %
PZ je prospěšný/zásadní	20	33,3
PZ je bezvýznamný	40	66,7
celkem dotazníků z dané kategorie	60	50

Tabulka 3 Pohled odsouzených ze III. PSVD na významnost PZ

K posouzení sloužila opět otázka č. 8. Cílem bylo zmapovat pohledy odsouzených ze III. PSVD na program zacházení. Celkem 40 (66,7 %) odsouzených zařazených do III. PSVD uvedlo, že na program zacházení pohlíží jako na bezvýznamný. Nejvíce souhlasili s tvrzením, že plní program zacházení z povinnosti, má pro ně minimální přínos či ho odmítají plnit. Zde se **potvrzuje hypotéza č. 2: Více jak 50 % odsouzených, kteří jsou zařazeni do III. prostupné skupiny vnitřní diference pohlíží na program zacházení jako bezvýznamný.** Z toho vyplývá, že respondenti ze III. PSVD odpověděli na soubor otázek č. 7 až 12 „rozhodně souhlasím“ či „spíše souhlasím“ a naopak negativně se vyjádřilo k prvnímu souboru otázek č. 1 až 6.

Otázka č. 7 měla za cíl zjistit, zda si odsouzení myslí, že jim program zacházení v něčem pomáhá / pomohl či nikoliv. Mezi odpověďmi se často objevovaly věci nečitelné nebo nevztahující se k tématu a u odpovědi „ano“ nebylo dále rozvedeno v čem jim program zacházení pomohl. Vybrala jsem devět odpovědí, které se nejčastěji opakovaly:

„Když plním, tak se dostanu do výhodnější PSVD.“

„Jsem prvotrest, tak budu rychleji doma.“

„Častěji jsem se zaměstnanci tak si mě zapamatují.“

„Pracuju s psychologem, potlačení agresivních sklonů, snižování tenze.“

„Můžu se dostat na SPO když jsem vzornej nebo na bezdrogovou zónu.“

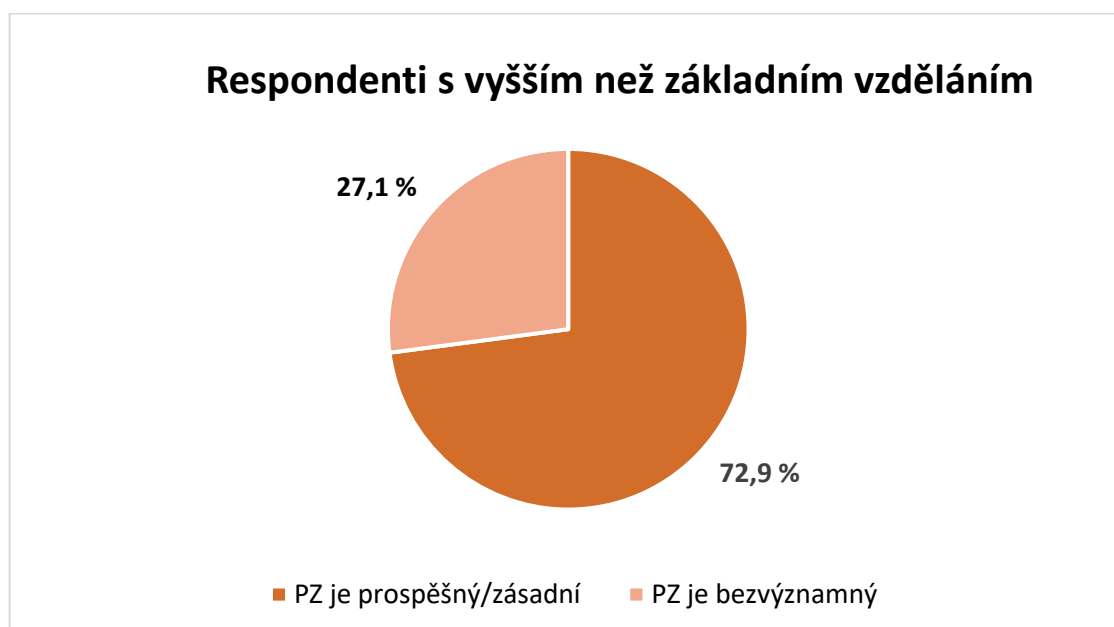
„Využití volného času.“

„Můžu se dýl koukat na televizi a nakupovat draší věci v kantýně.“

„V lepší PSVD se můžu dostat do jinýho kriminálu.“

„Už se nechci dopouštět chyb jako v minulosti.“

Z těchto odpovědí můžeme konstatovat, že plnění programu zacházení odsouzeným dle jejich slov přináší výhody jako přestup do výhodnější PSVD, což jde ruku v ruce s benefity, jako je delší již zmíněné sledování televize či nákup ve vězeňské kantýně za větší obnos peněz. Dále se mohou dostat na Specializovaný oddíl (SpO) či bezdrogovou zónu. Odpověď, která mě zaujala nejvíce, „*už se nechci dopouštět chyb jako v minulosti,*“ se objevila v dotazníku pouze jednou, ale ukázalo se, že odsouzení z I. PSVD tolik nemyslí na benefity jako spíše na to, jak se rychleji dostat domů nebo jak se poučit ze svých chyb. Další zajímavou a pozitivní odpovědí bylo to, že motivací k plnění programu zacházení může být i práce s psychologem, který odsouzenému pomáhá snižovat agresivní sklony.

Graf 2 Odsouzení s vyšším než základním vzděláním

vyšší než základní vzdělání		
	počet respondentů	vyjádření v %
PZ je prospěšný/zásadní	35	72,9
PZ je bezvýznamný	13	27,1
celkem respondentů z dané kategorie	48	

Tabulka 4 Odsouzení s vyšším než základním vzděláním

V poslední části bylo zkoumáno, zda to, že má odsouzený vyšší než základní vzdělání kladně ovlivňuje jeho pohled na prospěšnost/významnost programu zacházení.

Ze 120 respondentů celkem 48 splňovalo toto kritérium. Dle poznatků informanta byla stanovena i poslední, 3. hypotéza: *Více jak 2/3 odsouzených, kteří mají vyšší než základní vzdělání vnímají program zacházení jako zásadní či prospěšný.* **3. hypotéza byla taktéž potvrzena**, protože 35 (72, 9 %) ze 48 respondentů majících dosažené vyšší než základní vzdělání uvedlo, že vnímají program zacházení jako prospěšný či zásadní. Zde jsem opět vycházela ze souboru podotázek z otázky č. 8.

4.3 Verifikace hypotéz a limity

Cílem mého výzkumného šetření bylo zmapovat pohledy odsouzených ve Věznici Valdice na programy zacházení a zjistit, jakou mají motivaci k jejich plnění. Hypotézy byly podloženy mým informantem, který pracuje ve Věznici Valdice na pozici speciálního pedagoga. První část dotazníku sloužila k rozřazení respondentů pro následnou komparaci odpovědí. Druhá část byla stěžejní pro zmapování pohledů vybraných odsouzených na programy zacházení. Výzkumné šetření potvrdilo všechny 3 stanovené hypotézy:

H1: Prvotrestaní respondenti mají vyšší motivaci k plnění programu zacházení než recidivisté.

Celkem 42 (80, 8 %) z 52 odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé, mají vyšší motivaci k plnění programu zacházení. K posouzení sloužila otázka č. 8, respektive škálové podotázky č. 1 až 6 a č. 7 až 12. Zde se ukázalo, prvotrestaní respondenti nejsou ovlivněni vězeňskou subkulturou a k plnění programu zacházení je motivuje rodina, děti, přestup do mírnější věznice či podmíněné propuštění. Prvotrestaní mají stále vazby k domovu, k blízkým a k životu mimo věznici, které je třeba posilovat a tím je více motivovat ke změně. Pro recidivisty je často motivací přestup do výhodnější PSVD a z ní plynoucí benefity či přestup do mírnější věznice. Této skupině odsouzených chybí motivy, které by byly mimo věznici, protože se již adaptovali na život za mřížemi a přijali vězeňskou subkulturu za svou.

H2: Více jak 50 % odsouzených, kteří jsou zařazeni do III. prostupné skupiny vnitřní diference pohlíží na program zacházení jako bezvýznamný.

Celkem 40 (66, 7 %) ze 60 odsouzených zařazených do III. PSVD uvedlo, že na program zacházení pohlíží jako na bezvýznamný. Jak již bylo zmíněno, odsouzení zařazení do III. PSVD převážně odmítají přijmout nebo neplní program zacházení, neplní své povinnosti

či se chovají a jednají v rozporu s vnitřním řádem věznice (Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Valdice, 2024). Tato skupina odsouzených potřebuje tu největší možnou míru odborné intervence a vhodnou a silnou motivaci k plnění programu zacházení.

H3: Více jak 2/3 odsouzených, kteří mají vyšší než základní vzdělání vnímají program zacházení jako zásadní či prospěšný.

Celkem 35 (72, 9 %) ze 48 respondentů s dosaženým vyšším než základním vzděláním uvedlo, že vnímají program zacházení prospěšný či zásadní. Zde jsem opět vycházela ze souboru podotázek z otázky č. 8. Z uvedeného tedy vychází, dosažené vzdělání je faktorem, který má vliv na pohled odsouzeného na program zacházení, ale limitem zde byl malý počet odsouzených, kteří toto kritérium splňují, což je zajímavý ukazatel toho, že odsouzení ve vybrané věznici mají převážně základní či nedokončené základní vzdělání. „Záměrem vzdělávacích aktivit s vězni je nejen posilovat jejich zájem o vzdělávání, sebe rozvíjení a sebezdokonalování se, ale rovněž prevence kriminality zaměřená na zprostředkování nových náhledů na chybné postoje a chování a v rámci některých aktivit také prevence asociálního chování orientovaná na posilování morálního uvědomění“ (Vězeňská služba České republiky, online, 2024). S vyšším vzděláním se může změnit hodnotový systém jedince a tím se může změnit i pohled na jeho dosavadní život, páčání trestné činnosti a jiné. Díky vzdělání si odsouzený snadněji sežene práci a nebude sklouzávat k páčání trestné činnosti.

Limity výzkumného šetření

Během výzkumného šetření se objevily limity, které byly očekávané i neočekávané. Jedním z limitů bylo 40 nevyhovujících dotazníků. Některé z nich byly nečitelné, jiné vyplněné jen z části (na což měli respondenti právo) a u jiných se objevovaly odpovědi nevztahující se k tématu. Dalším shledaným limitem bylo to, že dotazník byl předán odsouzeným speciálním pedagogem, což mohlo ovlivnit jejich subjektivnost. Do limitů je možné zařadit i to, že dotazník obsahuje minimum otevřených otázek, aby se eliminovaly nevhodné či nečitelné odpovědi. Uzpůsobena byla i délka dotazníku a srozumitelnost pokládaných otázek. Jedinou možností pro toto výzkumné šetření byl dotazník v tištěné podobě, protože odsouzení nemají přístup k počítačům pro uvedenou potřebu a nebylo ani možné s nimi vést rozhovor.

Závěr

Předložená bakalářská práce s názvem *Programy zacházení u odsouzených ve Věznici Valdice* se zabývá představením vězeňství v České republice, vývojem vězeňství na našem území, přibližuje specifika výkonu trestu odnětí svobody zaměřeným na Věznici Valdice a v neposlední řadě charakterizuje programy zacházení, obsah činností a stručně představuje standardizované programy zacházení, protože ve Věznici Valdice, kde probíhalo výzkumné šetření, se uplatňuje pouze Program 3Z. Dále práce představuje Vězeňskou službu České republiky a její úkoly. Nelze opomenout Koncepti vězeňství do roku 2025, jakožto dokumentu státní politiky. Empirická část práce zkoumá pohledy odsouzených osob na programy zacházení ve Věznici Valdice a jejich motivaci k plnění.

Společně se společenskými změnami se měnil pohled na trestání pachatelů. Postupnou humanizací výkonu trestu odnětí svobody se práce s odsouzenými posunula od uzavření trestance v temné cele k odbornému zacházení s cílem nápravy odsouzeného a jeho navrácení do společnosti bez dalšího páčání trestné činnosti. Dalším cílem je snížení rizika recidivy, kde se osvědčil formát Otevřených věznic. Odborné zacházení je realizováno skrze programy zacházení, které stály ve středu výzkumného šetření. Cílem autorky bylo zjistit, jak odsouzení přistupují k plnění programu zacházení a zda v něm vidí možnou cestu ke své nápravě a přijetí viny. U skupin odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé a odsouzených z I. PSVD se ukázalo, že motivaci k plnění programu zacházení mají a jejich cílem je možné podmíněné propuštění. U skupin méně motivovaných, jako jsou recidivisté a odsouzení ve III. PSVD je zapotřebí větší míry odborné intervence a motivace odsouzených ke změně. Recidivisté, jakožto odsouzení ovlivnění vězeňskou subkulturou postrádají motivátor toho, dostat se zpět do společnosti. Věznice se stala jejich druhým domovem a jako motivace k plnění jim slouží především bonusy plynoucí z výhodnější PSVD, což nelze považovat za silný motivátor ke změně jednání. Ze 120 odsouzených pouze 48 splnilo kritérium vyššího, než základního vzdělání. To potvrzuje důraz kladený na vzdělávání odsouzených. S vyšším vzděláním se může změnit hodnotový systém jedince a návyky, které například nezískal v rodině.

Cílem práce bylo zmapovat pohledy odsouzených na programy zacházení a zjistit, jakou mají motivaci k jejich plnění. Přesah do praxe může být takový, že určité skupiny odsouzených je potřeba více motivovat k plnění programu zacházení a pozitivním

poznatkem je to, že mezi odsouzenými jsou jedinci, pro které je program zacházení prospěšný a zásadní, což znamená, že vývojem společnosti a historickými zkušenostmi je vězeňství ve fázi, kdy má prostředky k nápravě a výchově jedince a snižování recidivy, odborné a motivované zaměstnance a prostory, kde může probíhat řádná diferenciací bez které by odborné působení nebylo možné.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

BIEDERMANOVÁ, Eva a PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. In: Standardizované programy zacházení aplikované v českých věznicích. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 99 s. ISBN 978-80-7338-115-8.

DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, 456 s. ISBN 978-80-7676-066-0.

FISCHER, Slavomír a ŠKODA, Jaroslav. *Sociální patologie*. 2. vydání , Grada Publishing 2014, 232 s. ISBN 978-80-274-2046-0.)

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. In: Vězeňská služba. Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, 2006. 185 s. ISBN 80-86708-30-6.

KNYTL, Martin a KŘIVÁNKOVÁ, Lucie. *Typografie a odborný text: průvodce pro zpracování nejen závěrečných prací*. 2. aktualiz. a rozšíř. Vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2022. 286 s. ISBN 978-80-7435-378-9m

MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. 1. vydání, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2005, 203 s. ISBN 80-7368-002-5.

MATOULEK Josef a SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. 1. vydání., Praha: Leges, 2011. 223 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ, Věra a KUČHTA, Josef. *Základy penologie*. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. 75 s. ISBN isbn:80-210-1248-X.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Academia, nakladatelství Akademie věd ČR, 2004. ISBN 978-80-200-0592-2.

PAUKERTOVÁ, Jana. a SOCHŮREK, Jan. (eds.) *Pedagogika*. Stráž p. Ralskem: IVVS, 2001. 49 s.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I. – Vězeňství*. 2. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 146 s. ISBN 978-80-7435-9.

RASZKOVÁ, Tereza a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

Internetové zdroje

ADVOKÁTNÍ DENÍK. *Otevřená věznice v Jiřicích funguje pátý rok, recidiva vězňů je zatím 11procentní*. ČTK. 2022. [online]. [cit. 2024-03-12] Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/04/25/otevrena-veznice-v-jiricich-funguje-paty-rok-recidiva-veznu-je-11procentni/>

ČESKO. § 1 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů - znění od 1. 1. 2024. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169#p1-2>

ČESKO. § 2 zákona č. 555/1992 Sb., České národní rady o Vězeňské a justiční stráži České republiky - znění od 1. 2. 2022. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555#p2>

ČESKO. § 3 odst. 1 vyhlášky č. 110/1994 Sb., Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1994-110#p3-1>

ČESKO. § 56 odst. 2 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník - znění od 1. 4. 2024. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40#p56-2-b>

KÝR, Aleš. *Historie*. Vězeňská služba České republiky. [online]. [cit. 2024-03-12] 2024. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/historie>

MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ, Věra a KUČHTA, Josef. *Základy penologie*. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. 75 s. ISBN isbn:80-210-1248-X.

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Otevřené věznice*. Justice, 2024. [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>

VESELSKÝ, Michal. *Názory veřejnosti na funkci výkonu trestu odnětí svobody*. Tisková zpráva., Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR: Praha, 2008. [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a903/f9/100769s_ob80331.pdf

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Činnost nástupního oddílu. Věznice Valdice*. 2024. [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-valdice/sekce/cinnost-nastupniho-oddilu>

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Činnost výstupního oddílu: Výstupní oddíl se zvýšenou ostrahou*. Věznice Valdice, 2024. [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-valdice/sekce/cinnost-vystupniho-oddilu>

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. [online]. [cit. 2024-03-12] 162 s. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Program Grepp přijetí viny*. Věznice Nové Sedlo, 2024. [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-nove-sedlo/clanky/detail/program-greep-prijeti-viny>

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Valdice*. 2024. 39 s.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Valdice. Motivační činitelé ve věznicích se zvýšenou ostrahou, Čl. 28c*. 2024. 39 s.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Vnitřní řád pro odsouzené Věznice
Valdice. *Vybrané druhy ubytovacích prostor, Čl. 29 Nástupní oddíl.* 2024. 39 s.

Seznam tabulek a grafů

Seznam tabulek

Tabulka 1 *Počet respondentů*

Tabulka 2 *Motivace odsouzených k plnění PZ*

Tabulka 3 *Pohled odsouzených ze III. PSVD na významnost PZ*

Tabulka 4 *Odsouzení s vyšším než základním vzděláním*

Seznam grafů

Graf 1 *Počet respondentů v %*

Graf 2 *Odsouzení s vyšším než základním vzděláním*

Přílohy

Příloha A: Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Sára Novotná a jsem studentkou Sociální patologie a prevence na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové. Dovoluji si Vás tímto způsobem poprosit o vyplnění dotazníku k mé bakalářské práci, která se zabývá programy zacházení. Dotazník je anonymní a získaná data budou zpracována v souladu s principy ochrany osobních údajů. Vyplnění dotazníku je dobrovolné a svou účast můžete kdykoliv ukončit.

Svůj souhlas s účastí ve výzkumu vyjádříte zaškrtnutím políčka souhlasím.

souhlasím

Děkuji Vám za Vaši účast ve výzkumu.

- 1) Jaký je Váš věk?

- 2) Do jaké dostupné skupiny vnitřní diference (PSVD) jste zařazen?
 - a) 1. PSVD
 - b) 3. PSVD

- 3) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
 - a) vysokoškolské či vyšší odborné
 - b) středoškolské s maturitou
 - c) středoškolské s výučním listem
 - d) základní
 - e) nedokončené základní

- 4) Jakou formou probíhala převážnou část dětství Vaše výchova ?
- a) v úplné či neúplné rodině (včetně výchovy jedním rodičem, případně role druhého rodiče byla nahrazena)
 - b) v ústavní výchově (např. dětský domov, dětský domov se školou, diagnostický ústav, výchovný ústav...)
 - c) jiné (např. náhradní rodinná péče: pěstounská péče, adopce, osvojení) - doplňte.....
- 5) Po kolikáté jste ve výkonu trestu odnětí svobody?
- a) poprvé
 - b) podruhé
 - c) vícekrát – doplňte:.....
- 6) Co Vás motivuje k plnění programu zacházení? (můžete zakroužkovat více odpovědí)
- a) partner/partnerka
 - b) rodina (děti, příbuzní, manželka)
 - c) přestup do výhodnější diferenciacní skupiny a využití benefitů plynoucích z vnitřního řádu
 - d) podmíněné propuštění
 - e) přeřazení do mírnějšího typu věznice
 - f) žít bezkonfliktní život s absencí páchaní trestné činnosti v budoucnu
 - g) lepší využití trávení volného času

h) naučit se něco nového

i) Jiné:.....

7) Myslíte si, že Vám program zacházení v něčem pomáhá / pomohl?

a) Ano

b) Ne

Pokud ano, můžete stručně popsat v čem?

8) V této otázce prosím označte křížkem jak moc souhlasíte či nesouhlasíte s uvedenými výroky (PZ = program zacházení):

1	2	3	4	5
Naprosto souhlasím	Spíše souhlasím	Nevím	Spíše nesouhlasím	Naprosto nesouhlasím

	1	2	3	4	5
1. Myslím si, že po absolvování PZ nebudu páchat další trestnou činnost.					
2. PZ vnímám jako cestu k mé nápravě.					
3. Myslím si, že po absolvování PZ budu schopen návratu do společnosti.					
4. Absolvování PZ mi pomohlo přijmout vinu za spáchaný trestný čin,					
5. PZ mě připravuje na život mimo věznici.					

6. PZ zlepšuje mé pracovní návyky.					
7. PZ vnímám jako povinnost.					
8. Dle mého názoru by měl být PZ sestaven jinak.					
9. PZ mé pro mě minimální přínos.					
10. Nemyslím si, že by PZ mohl přispět k mé nápravě.					
11. PZ pro mě až tolik neznamená , je to cesta jak se dostat z věznice.					
12. Odmítám plnit PZ.					